

BLAŽ OTRIN^{*}

Društvo Dom slepih (1923–1945)

IZVLEČEK

13. decembra 1918 je Poverjenišstvo za socialno skrb Narodne vlade Slovenije ustanovilo »Kuratorij za oskrbo slepcev«, ki je pričel skrbeti za slepe v Sloveniji. Do leta 1922 so imeli slepi začasni zavod v Ljubljani, nato pa je bil preseljen v Kočevje, a so bili leta 1929 vsi odrasli oskrbovanci odpuščeni. Za ustanovitev zavoda za odrasle slepe si je prizadevalo leta 1923 ustanovljeno društvo Kuratorij slepcev, ki se je leta 1929 preimenovalo v Dom slepih, ki je v ta namen zbiralo sredstva. Ker oblast za reševanje tega vprašanja ni namenjala zadosti sredstev, se je društvo oprlo predvsem na zasebno dobrodelnost. Svoj cilj je doseglo leta 1935, ko so v Stari Loki v nekdanji Strahlovi graščini odprli Dom slepih, s čimer so odrasli slepi v Dravski banovini končno dobili trajni zavod za celostno oskrbo.

KLJUČNE BESEDE

Dom slepih, slepi, Minka Skaberne, Tomaž Klinar, Mavricij Rus

ABSTRACT

HOME FOR THE BLIND ASSOCIATION (1923–1945)

On December 13th, 1918, the Social Care Commission of the Slovenian National Government established the "Curative Care Institute for the Blind" as the first institution of this kind in Slovenia. Blind persons had their temporary institute in Ljubljana until 1922, when it was moved to Kočevje, discharging all adult care recipients in 1929. Aspiring towards the establishment of an institute for blind adults also through fundraising activities was the association Curative Institute for the Blind, founded in 1923 and renamed Home for the Blind in 1929. Because the government failed to dedicate sufficient funds for the solution of this problem, the association relied on private charity. It accomplished its goal in 1935, by opening the Home for the Blind in the former Strahl Manor in Stara Loka and thus providing blind adults with the first ever permanent integrated care institution in the Drava Banovina.

KEY WORDS

Home for the Blind, blind persons, Minka Skaberne, Tomaž Klinar, Mavricij Rus

^{*} mag. zgodovine, arhivski svetovalec, Nadškofijski arhiv Ljubljana, blaz.otrin@rkc.si

UVOD

V 19. stoletju se je na Slovenskem počasi krepila zavest o potrebi po posebnih zavodih za slepe in slabovidne. V različnih delih Avstro-Ogrske so bili v tem času postopoma ustanovljeni zavodi (Dunaj, Linz, Gradec, Celovec, Innsbruck, Praga, Budimpešta ...), ki so v glavnem skrbeli za vzgojo in izobraževanje slepe in slabovidne mladine. Nekaj slepih otrok s področja Slovenije je s pomočjo skladov in dobrotnikov obiskovalo zavoda v Linzu in Gradcu.¹ Ko je stara monarhija propadla, so slepi iz Slovenije ostali brez kakršnega koli zavoda, to pa je bilo še toliko bolj pereče spričo številnih vojakov, ki so med vojno utrpeli hude poškodbe vida. Kuratorij za oskrbo slepcev oziroma kasneje društvo Dom slepih si je od konca vojne vztrajno prizadevalo za ustanovitev zavoda, ki bi celostno skrbel za slepe in slabovidne, kar mu je po dolgih letih napora tudi uspelo.

Med prvo svetovno vojno je mnogo slovenskih fantov in mož utrpelo poškodbe vida; ti so bili do konca vojne v glavnem v oskrbi v Gradcu. Tam se je zanje posebej zavzela slovenska redovnica s. Klara Vrhunc. Z njimi je vzpostavilo stik društvo Dobrodelnost, ki sta ga konec leta 1916 ustanovila duhovnika Janez Kalan² in Anton Mrkun.³ V okviru tega društva je delovala tudi Minka Skaberne,⁴ ki je leta 1917 odšla v Gradec, kjer je v tamkajšnjem zavodu za slepe obiskala oslepe-

le slovenske vojake in si ogledala, kako je organizirana tamkajšnja Braillova knjižnica, kar ji je pomagalo pri kasnejšem delovanju v domovini in vzpostavitvi prve slovenske knjižnice za slepe.⁵ V Gradcu je bil pri slepih vojaki nekajkrat na obisku tudi Janez Kalan, ki je ob prevratu organiziral preselitev dvajsetih oslepelih vojakov iz Gradca v ljubljansko vojašnico vojvode Mišiča oziroma nekdanjo Belgijsko vojašnico na današnji Metelkovi ulici, kamor so prišli 22. novembra 1918. Tako je nastal prvi začasni zavod za slepe v Ljubljani.⁶

KURATORIJ ZA OSKRBO SLEPCEV

Komisija za vračajoče se vojake pri Poverjeništvu za socialno skrb Narodne vlade Slovenije je 13. decembra 1918 ustanovila »Kuratorij za oskrbo slepcev«, ki ga je vodil zdravnik dr. Mavricij Rus.⁷ Ostali člani kuratorija so bili še dr. Albert Botteri, dr. Ernst Dereani, konzistorialni svetnik Janez Kalan, župnik Anton Mrkun, Ivanka Jeglič, Min-



Dr. Mavricij Rus, prvi predsednik Kuratorija za oskrbo slepcev in dolgoletni podpredsednik društva (dLib).

1 Šorn, Zavod, str. 266; Serše, Odnos, str. 171–181; Skabernè, Skrbstvo, str. 129, 130.

2 Janez Kalan (Suha, 20. oktober 1868 – Ljubljana, 27. 4. 1945). Teologijo je študiral v Ljubljani, kjer je bil leta 1891 posvečen v duhovnika. Do leta 1908 je deloval na različnih dušnopastirskih postojankah. Od leta 1908 se je posvečal raznim pastoralnim, socialnim in organizacijskim nalogam. Ustanovil in vodil je verski list *Bogoljub*, bil urednik duhovniškega stanovskega lista *Vzajemnost* in škofijski voditelj protialkoholnega boja, skupaj z Antonom Mrkunom je ustanovil društvo Dobrodelnost, deloval v uredništvu *Slovenca* ... Leta 1923 je odšel v misijone med slovenske izseljence v južno Srbijo, nato pa med slovenske delavce v Porenje in Vestfalijo (<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi263548/> (3. 12. 2024)).

3 Anton Mrkun (Ig, 4. 7. 1879 – Cleveland, 31. 10. 1961), duhovnik, organizator ... Služboval je v različnih krajih, najdlje je bil župnik na Homcu (1909–1929). Ukvarjal se je z različnimi dejavnostmi: protialkoholni boj, dobrodelnost, zadrugištvo, izseljenstvo, izobraževanje itd. (<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi378147/> (3. 12. 2024)).

4 Minka Skaberne (Kranj, 10. 1. 1882 – Ljubljana, 12. 7. 1965). Leta 1901 je zaključila učiteljšče in nato poučevala po raznih šolah. Poleg poučevanja v rednih šolah se je posebej zavzemala za pomoč slepim. Leta 1911 je na pobudo Deželnega šolskega sveta odšla na Dunaj na tečaj pouka za slepe. Organizirala je predavanja na temo skrbi za slepe ter po vojni napisala dve pionirski deli *Skrb za slepe* in *Vzgoja slepcev*. Organizirala je več tečajev za prepisovanje slovenskih knjig v brajico in bila utemeljiteljica knjižnice za slepe (*Pozabljena polovica*, str. 184–188).

5 *Pozabljena polovica*, str. 184–188; Skabernè, Skrbstvo, str. 131.

6 *Slovenec*, 13. 5. 1922, št. 109, str. 3; *Ilustrirani Slovenec*, 10. 6. 1928, str. 188; Serše, Skrb, str. 39.

7 Mavricij Rus (Metanja vas, 12. 8. 1879 – Ljubljana, 22. 3. 1977). Študij medicine je končal leta 1903 na Dunaju. Najprej je deloval v bolnišnici v Novem mestu, od leta 1909 je bil prvi šolski zdravnik v Ljubljani, med letoma 1920 in 1945 pa mestni fizik v Ljubljani. Bil je prvi predsednik Kuratorija za oskrbo slepcev, kasneje pa njegov dolgoletni podpredsednik (<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi528641/> (3. 12. 2024)).

ka Skaberne in Marija Wessner, ki je opravljala naloge blagajničarke. Namen kuratorija je bil najprej evidentirati vse slepe vojake s slovenskega ozemlja, nato pa ustanoviti zavod, ki bo poskrbel za izobraževanje in njihovo trajno oskrbo, s čimer je bilo zarisano temeljno poslanstvo kuratorija in njegovih kasnejših naslednikov. Ljubljanski zavod je takrat sprejemal vse slepe vojake ter jim nudil brezplačno oskrbo: stanovanje, prehrano ter pouk v pletenju košar in ščetarstvu. Kuratorij je konec leta 1918 in v začetku leta 1919 prek časopisov ljudi ter župnijske in občinske urade pozival, naj oslepele vojake opozorijo na to »ugodno priliko izobraževanja in izšolanja za kak primeren poklic« in jih napotijo v zavod. Ker pa so bila sredstva, s katerimi je kuratorij razpolagal, skromna, je ljudi in organizacije spodbujal k darovanju.⁸

Deželna vlada za Slovenijo je na seji 12. marca 1919 sprejela ponudbo kuratorija Kranjske hranilnice, da v svoj azil v ljubljanskem Vodmatu na Stari poti 3, kjer so sicer takrat bivali železničarji, naseli slepe. Po odhodu železničarjev so stavbo preuredili in namenili slepim. Poleg stavbe je bil prostran vrt, zato je bila primerna za zavod, vanjo pa so naselili gojence vseh starosti.⁹ Poverjenik za socialno skrbstvo Deželne vlade za Slovenijo Albin Prepeluh je 13. septembra 1919 uradno imenoval vodstvo kuratorija Zavoda za slepe v Ljubljani, ki mu je predsedoval dr. Mavricij Rus. Sestava vodstva kuratorija je bila skoraj enaka tisti iz 13. decembra 1918. Odborniki so bili dr. Albert Botteri, dr. Ernest Dereani, Janez Kalan, Marija Wessner, Minka Skaberne, Janko Klopčič, Avguštin Zajc ter dve uradni osebi: zastopnik invalidskega oddelka poverjenišтва za socialno skrbstvo in zastopnik pokrajinskega odbora za zaščito dece v Ljubljani. Kuratorij je imel nalogo samostojno upravljati zavod s »pomočki, ki mu jih dajeta na razpolago poverjenišтво za socialno skrbstvo in pokrajinski odbor za zaščito dece v Ljubljani, nadalje z darovi in darili«.¹⁰

Konec šolskega leta 1918/19 in začetek 1919/20 je v Ljubljano prispela večina repatriiranih civilnih slepih, ki so bili prej v zavodih na področju nekdanje avstrijske monarhije. S šolskim letom 1919/20 so v zavodu ustanovili dvorazredno osnovno šolo, za odrasle gojence pa delavnice za pletarstvo in ščetarstvo ter ženska ročna dela. V zavodu so poučevali tudi petje in klavir, za odra-



Naslovnica knjižice *Skrb za slepce*, ki jo je leta 1919 napisala Minka Skaberne, dolgoletna članica in tajnica društva Dom slepih.

sle gojence pa so na pobudo voditelja šole Josipa Kobala ustanovili obrtno nadaljevalno šolo.¹¹

Maja 1920 je poleg oslepelih vojakov v zavodu v Ljubljani živelo še več kot 40 drugih, »civilnih« slepih in slabovidnih v starosti od 4 do 80 let. Otoci so v delavnicah izdelovali torbice iz motvoza, slamnate čevlje in copate. Odrasli moški so izdelovali ščetke iz žime in sirka ter najrazličnejše košare iz vrbovega šibja, ženske pa še razne pletenine: nogavice in puloverje. Te izdelke so prodajali v trdki Jos. Peteline na sv. Petra nasipu v Ljubljani. Zavod je bil za obiske odprt vsak ponedeljek popoldne, ob drugih dneh pa s posebnim dovoljenjem vodstva. Kljub donacijam, maja 1920 je večjo vsoto prispeval veletrgovec z železnino Franc Stupica,¹² je zavod deloval s skromnimi finančnimi in materialnimi sredstvi ter je bil ves čas na robu preživetja. Bil je torej v negotovosti in nevarnosti, da ga preselijo. Že poleti 1920 je poverjenišтво za socialno skrbstvo premišljevalo o tem, da bi se zavod preselil v srbski Zemun, kjer

⁸ *Slovenec*, 27. 12. 1918, št. 297, str. 3; *Jugoslavija*, 3. 1. 1919, št. 3, str. 2.

⁹ *Ilustrirani Slovenec*, 10. 6. 1928, str. 188, 189.

¹⁰ *Uradni list Deželne vlade za Slovenijo*, 26. 9. 1919, št. 152, str. 555; Skabernè, *Prvi slovenski zavod*, str. 133–135.

¹¹ *Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani*, str. 33; *Ilustrirani Slovenec*, 10. 6. 1928, str. 188; Kobal, *Zavod za slepce*, str. 197.

¹² *Večerni list*, 15. 5. 1920, št. 116, str. 2.



Žig društva »Kuratorij slepcev« s podpisom predsednika in tajnice (SI AS 68, t. e. 35, št. 3621).

bi odprli poseben slovenski oddelek, saj naj bi bila oskrba v Ljubljani predraga. Kuratorij zavoda v Ljubljani je o tej nameri prek časopisov obvestil javnost, se s peticijo obrnil na poverjenišvo ter ga pozval, naj to namero opusti, ker je za gojence škodljiva. Zavod v Zemunu je bil namreč zelo daleč in bi gotovo številne starše slepih otrok odvrnil od tega, da bi jih pošiljali tako daleč od doma, starejši pa bi bili odrezani od domačega okolja in se ne bi mogli ustrezno pripraviti na razmere, potem ko bi zapustili zavod. Kuratorij je tudi zavnil namigovanja o predragi oskrbi, saj je oskrba enega gojenca na dan s prehrano, preskrbo in obleko vred znašala le 15 kron.¹³

Kuratorij za oskrbo slepcev je še naprej skrbno zbiral sredstva in se večjim donatorjem zahvaljeval v dnevnem časopisju. 4. julija 1920 je pevsko društvo Lira v Kamniku organiziralo dobrodelni koncert v korist oslepelih vojakov, na katerem so zbrali kar 16.065 kron. Vodstvo pevskega društva je del denarja osebno razdelilo med vojake, ki so bili v zavodu, ostalo pa so podarili kuratoriju. Ta se je društvu za humanitarno gesto zahvalil in tudi druga društva pozval k posnemanju.¹⁴ Septembra 1920 je kuratoriju 500 kron darovala Veletrgovina Ivan Bonač v spomin na umrlega lastnika Ivana Bonača (umrl 4. julija 1920 v Ljubljani), gospa Štancar pa 800 kron, ki jih je nabrala pri ljubljanskih letoviščnikih v Dobrni.¹⁵

Leta 1922 je bilo poslopje, v katerem je bil zavod za slepe, prodano, zavod pa se je moral preseliti v Kočevje v najeto poslopje nekdanje lesne industrijske šole. Leta 1926 je bilo tam okoli 70 odraslih slepih. Do začetka šolskega leta 1928/29 so bili v zavodu tako otroci kot odrasli, leta 1929 pa so bili vsi odrasli oskrbovanci odpuščeni, tako da so ostali brez edinega tovrstnega doma v Sloveniji.¹⁶

USTANOVITEV DRUŠTVA KURATORIJ SLEPCEV

Ker Kuratorij za oskrbo slepcev ni imel trdne pravne osnove za svoj obstoj, se je razpusnil. Ko-

nec junija 1923 je bil ustanovni občni zbor novega društva,¹⁷ ki se je poimenovalo »Kuratorij slepcev«. Pokrajinska uprava za Slovenijo je nova pravila društva potrdila 4. junija 1923. Društvo je imelo sedež v Ljubljani ter delokrog na celotnem slovenskem ozemlju, njegov glavni namen pa je bil »vzbujati zanimanje za slepce, podpirati njihove težnje po izobrazbi, zbirati sklad za gradnjo 'Doma slepih', ustanoviti ta zavod ter skrbeti za vzdrževanje te ustanove«.

V pravilih je bilo zapisano, da naj bi bil zavod zidan v paviljonskem sistemu, v njem pa naj bi se zaposlovali in oskrbovali slepi v vseh njihovih dobah, in sicer: »a) otročiči v predšolski dobi, ki nimajo svojcev ali katerih svojci se ne morejo brigati za nje, b) slepa deca v šolski dobi, ki bi vsled raznih telesnih hib ali celo duševnih nedostankov motila normalni pouk zdravih slepcev v državnem šolskem zavodu, c) dalje odrasli slepci v obrtni delavnici; tu bodo imeli svoje zavetišče v skupni delavnici, zlasti oni, ki bi se izučili v kaki tipični obrti za slepe, pa bi naleteli ob izvajanju svoje obrti v javnosti na nepremagljive zapreke /.../ č) Sprejemali se bodo nadalje v ta zavod odrasli bolehnici, dela nezmožni stari slepci. d) Naposled bo zadrževalo društvo, odnosno zavod 'Dom slepih' javno knjižnico in javno čitalnico s knjigami v Braillovem točkopisu za slepe.«¹⁸ Društveni člani so bili ustanovni, redni in podporni, pri čemer je ustanovnina znašala 500 din, letna članarina 20 din, za slepe pa 5 din. Redni član je lahko postal tudi korporacija, če je prispevala članarino 100 din. Podporni član je lahko postal vsak, ki je društvu daroval določen znesek. Vodstvo društva so sestavljali predsednik, podpredsednik, tajnik, blagajnik in šest odbornikov, med katerimi so morali biti trije predstavniki slepih.¹⁹

Leta 1926 so vodstvo društva sestavljali: predsednik dr. Tomaž Klinar²⁰ – stolni župnik in ka-

¹³ Domovina, št. 94, 25. 8. 1920, str. 3, 4; Jutro, 25. 8. 1920, str. 2.

¹⁴ Slovenec, 7. 9. 1920, št. 204, str. 2.

¹⁵ Večerni list, 11. 9. 1920, št. 206, str. 2.

¹⁶ Šorn, Zavod, str. 266; Ilustrirani Slovenec, 10. 6. 1928, str. 188, 189; Prosveta. Glasilo slovenske narodne podporne jednote, 1. 11. 1926, str. 3.

¹⁷ Slovenec, 22. 6. 1923, št. 139, str. 3; Slovenski narod, 23. 6. 1923, str. 3.

¹⁸ SI AS 68, Serija društvenih pravil po kartoteki, t. e. 35, št. 3621.

¹⁹ SI AS 68, Serija društvenih pravil po kartoteki, t. e. 35, št. 3621.

²⁰ Tomaž Klinar (Jesenice, 29. 12. 1883 – Ljubljana, 26. 1. 1962), duhovnik, organizator. Iz teologije je doktoriral na Dunaju, služboval je v raznih krajih, med drugim kot kaplan v Stari Loki in župnik v Škofji Loki. Od tam je leta 1923 prišel v Ljubljano, kjer je bil do maja 1945 stolni

nonik –, podpredsednik dr. Mavricij Rus – mestni fizik v Ljubljani –, blagajnik Karol Gruber – višji računski svetnik –, tajnica Minka Skaberne – profesorica državnega ženskega učiteljskega v Ljubljani – ter odborniki: dr. Franc Goršič – šef oddelka za socialno skrb pri ljubljanski oblasti –, Maks Hočevar – ravnatelj meščanske šole – in Janko Jeglič – šolski ravnatelj v pokoju. Trije zastopniki slepih so bili: Gabrijel Jurasek, Anton Pleško in Franc Schwentner.²¹

Glavni motorji društva so bili: Mavricij Rus, najprej njegov predsednik in nato podpredsednik, in neutrudna tajnica Minka Skaberne, ki sta bila v društvu angažirana vse od leta 1918, ter dolgoletni predsednik Tomaž Klinar, ljubljanski stolni župnik in kanonik, ki je v Ljubljano prišel oktobra 1923 iz Škofje Loke, kjer je bil poprej župnik. Kmalu po prihodu v Ljubljano je prevzel vodenje društva in ga vodil vse do begunstva leta 1945.

Sredstva je društvo zbiralo s članarino, z darili in volili, s prispevki vseh ravni oblasti, raznimi prireditvami in prodajo izdelkov slepih. Leta 1927 so ljubljanske gospe in gospodične v Ljubljani organizirale dinarski dan, kjer so zbirale sredstva, lavantinski škofijski ordinariat pa je po vsej škofiji priredil javno nabirko za društvo, nekaj so darovali tudi veliki domači denarni zavodi, najdarežljivejši podporniki pa so bili izseljenci iz Združenih držav Amerike, ki so v fond za izgradnjo doma prispevali največji delež.²²



Tomaž Klinar, dolgoletni predsednik društva Dom slepih (NŠAL 107, šk. 17).

kanonik in stolni župnik. Nato se je umaknil na Koroško, od koder je julija 1961 zopet prišel v domovino (Okrožnica, št. 4/1962, str. 10).

- 21 *Prosveta. Glasilo slovenske narodne podporne jednote*, I. II. 1926, str. 3.
22 *Prosveta. Glasilo slovenske narodne podporne jednote*, I. II. 1926, str. 3; *Slovenec*, 16. 5. 1929, št. 110, str. 3.

Velika dobrotnica slepih je bila posestnica Josipina Križman (1848–1921).²³ Ob smrti je kuratoriju podarila hišo na Kolodvorski cesti 5 v Ljubljani,²⁴ kar je bil kasneje pomemben gmotni temelj za pridobitev ustreznih prostorov za slepe.

Do leta 1926 je društvo za gradnjo doma slepih zbralo že dobrega pol milijona din, od tega je bilo 5. avgusta 1926 iz naslova »Amerikanskega fonda« na hranilni knjižici Kmetijske hranilnice 298.385 din, hranilna vloga kuratorija je znašala 105.000 din, vrednost podarjene hiše na Kolodvorski cesti pa je bila okoli 150.000 din.²⁵ Največ zaslug za zbiranje sredstev pri rojakih v Ameriki je imel Josip Rems, urednik delavskega lista *Glas naroda v New Yorku*.²⁶

Do leta 1928 je bilo zbranih že skoraj milijon din, društvo pa je še naprej neutrudno zbiralo sredstva. 11. junija 1928 je v ljubljanski filharmoniji priredilo dobrodelni glasbeni večer, ki so ga oblikovali gojenci zavoda iz Kočevja.²⁷

Kot veliko dobrotnico društva velja omeniti tudi posestnico Heleno Bavdek (1856–1929),²⁸ hčer trgovca z vinom, posestnika in župana Most pri Ljubljani, v mladosti tesno prijateljico Josipa Jurčiča. Podpirala je številna prosvetna in dobrodelna društva, ob smrti pa je društvu Kuratorij slepcev zapustila obsežno zemljišče.²⁹

Do izbruha gospodarske krize so se sredstva razmeroma hitro kopičila in društvo si je na Kodeljevem v Ljubljani priskrbelo 12.000 m² veliko zemljišče.³⁰ Po enem od načrtov so nameravali po paviljonskem sistemu zgraditi pet stavb: dve večji, v katerih bi bil glavni zavod ter delavnice s stanovanji za moške, in tri manjše, kjer bi bili dom za delavke, prodajalna in hiralnica.³¹

Društvo je javnost nenehno pozivalo k podpori, leta 1927 je vsem denarnim zavodom v Sloveniji poslalo prošnjo, naj se ob delitvi čistega dobička spomnijo tudi tega humanitarnega zavoda.³²

23 NŠAL 29, Prepis matičnih knjig, Ljubljana – Sv. Jakob, mrliška knjiga, 1921, št. 60.

24 *Slovenec*, 8. II. 1921, št. 254, str. 3; *Prosveta. Glasilo slovenske narodne podporne jednote*, I. II. 1926.

25 *Prosveta. Glasilo slovenske narodne podporne jednote*, I. II. 1926, str. 3; *Slovenec*, 16. 5. 1929, št. 110, str. 3.

26 *Slovenec*, 14. 7. 1939, št. 158, str. 5.

27 *Ilustrirani Slovenec*, 10. 6. 1928, str. 188, 189.

28 NŠAL 29, Prepis matičnih knjig, Ljubljana – Sv. Peter, mrliška knjiga, 1929, str. 130, št. 1.

29 NŠAL 210, Dom slepih, razni spisi, pismo Franca Goršiča, 18. 2. 1929; *Koledar šolske družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani za prestopno leto 1928*, str. 58–61.

30 *Socialno zdravstvo avtonomnega mesta Ljubljane v letu 1930*, str. 58.

31 NŠAL 210, Dom slepih, razni spisi, pismo Franca Goršiča, 18. 2. 1929.

32 *Kmetijski list*, 23. 3. 1927, št. 12; NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, razni spisi, š. 24, Dom slepih.



Zavod slepih v Kočevju leta 1928 (NŠAL 107, foto p).



Skupina gojenk v pletarski delavnici v Kočevju leta 1928 (NŠAL 107, foto p).



Skupina gojencev krtačarske delavnice v Kočevju leta 1928 (NŠAL 107, foto p).

V času oblastnih samouprav je zavod v Kočevju dobil sredstva iz proračuna, posebnih proračunskih sredstev za gradnjo novega doma pa ni bilo.³³

PREIMENOVANJE DRUŠTVA IN HUDE STISKE ODRASLIH SLEPIH

Društvo je leta 1929 spremenilo pravila in se po odobritvi velikega župana ljubljanske oblasti z odlokom 25. julija 1929 preimenovalo v društvo Dom slepih, namen njegovega delovanja pa je ostal isti.³⁴

Položaj odraslih slepih se je po letu 1929, ko so razpustili Zavod za odrasle slepe v Kočevju, močno poslabšal, zato je bila potreba po novem domu še večja. Odraslim slepim je bila z razpustom zavoda odvzeta možnost izobraževanja in dela. Ostali so brez vsake oskrbe, prepuščeni na milost in nemilost občinam, ki pa so se jih otepale, saj so jih ob skromnih proračunih dojemale le kot finančno breme. Tisti, ki niso našli zavetja v krogu domačih, so iskali stanovanje pri drugih ljudeh, ki pa so marsikje ponujali bedne razmere, kot na primer prenočišče v hlevih. Podporno društvo slepih v Ljubljani, ustanovljeno leta 1920, se je z obupanim pozivom obrnilo na društvo Dom slepih in ga prosilo, naj čim prej uredi prepotrebni dom.³⁵ Poleg tega so se v začetku tridesetih let poslabšale splošne gospodarske razmere in povečala socialna beda, s tem pa so se močno znižali prihodki društva, tako da so bili njegovi načrti težje izvedljivi.

Stiska slepih se je odražala v pismih, ki so jih pošiljali društvu. Mira Robar iz Žabljeka na Štajerskem je med drugim zapisala: »Dne 29. junija sem bila odpuščena iz Zavoda slepih v Kočevju in so me poslali na domačo občino Žabljek, kar pa je bilo zame, kakor tudi za vse ostale odrasle slepe, hud udarec. Občina mi da hrano ter streho, obleko, obuvalo in posteljo si moram nabaviti iz lastnih sredstev, ker pa teh seveda nimam, sem

navezana na milodare dobrih ljudi. /.../ jaz nujno potrebujem posteljo, ker pa nimam denarja, da bi si jo kupila, se obrnim do Vas, velečenjeni gospod predsednik, z vljudno prošnjo, da bi po vašem posredovanju dobila kako staro posteljo. S podporo, ki mi jo je naklonilo podporno društvo slepih in nekateri posamezni dobrotniki, sem si nabavila potrebno posteljnino ter odejo. Kako neizrecno hvaležna bi bila za kakšno posteljo, to tembolj, ker stanujem v mrzli nekurjeni sobi. Do svoje občine se v takih ozirih ne morem obrniti, ker komaj krije stroške moje prihrane.«

Kako zelo so si slepi želeli novega zavoda, priča Francka Zalar, ki je novembra 1931 pisala predsedniku društva:

»Prečastiti gospod Kanonik!

Namenila sem se že davno, da se vam enkrat pismo predstavim. Spadam namreč v število onih nesrečnih, ki so morali leta 29 zapustiti Zavod za slepe v Kočevju in bivam od tedaj pri družini svoje sestre v Turjaku. Preskrbljena sem le deloma, pa če bi bila tudi uživala vse dobrote, ki jih zemlja nudi, tožilo bi se mi vedno po krogu ljubljenih sotrpink, ker nihče drugi ne more slepca tako temeljito umevati kakor tisti, ki mu je po usodi enak, večkrat je tako sorodstvo še bolj polno prave ljubezni, kakor je krvno sorodstvo. Če bi bili mi slepi skupaj, bi se v marsikateri zadevi lahko medsebojno pomagali z besedo in dejanjem, kar pa sedaj ne moremo, ko smo pa razkropljeni po celi banovini. Iz teh navedenih razlogov tudi jaz gojim srčno željo, da bi nam ljubi Bog po milosrčnem posredovanju blagodušnih ljudi skoraj podelil stalni, mirni dom. Oprostite mi, prečastiti, da vas toliko nadlegujem s svojo preobširno razlago, pa je to že tako, česar je srce polno, to usta rada govore. Slednjič mi dovolite, prečastiti gospod kanonik, da se vam predstavim. Doma sem od Sv. Vida nad Cirknico. Sedaj štejem 50 let. Vzgojena sem bila v zavodu v Linzu, dobila sem sicer priprosto, toda krščansko vzgojo, za kar sem Bogu in ljudem hvaležna. Naučila sem se bila pletenja, s čemer sem se tudi dolgo bavila. Slepca sem že od rojstva, poizkusi zdravljenja so bili zaman. Ob sklepu tega spisa vam, prečastiti gospod kanonik, sebe in svoje sotrpine najtoplejše priporočam, vdana vam Francka Zalar, pri rodbini Zgonc, Turjak, Dolenjsko, dne 13. II. 1931.«³⁶



Žig društva Dom slepih (NŠAL 210, Dom slepih).

³³ Stiplovšek, *Slovenski parlamentarizem*, str. 202, 231.

³⁴ SI AS 68, Serija društvenih pravil po kartoteki, t. e. 35, št. 3621.

³⁵ NŠAL 210, Dom slepih; dopisovanje s podpornim društvom slepih; Skabernè, *Prvi slovenski zavod*, str. 137.

³⁶ NŠAL 210, Dom slepih; prošnje posameznikov.

NAKUP IN OBNOVA STRAHLOVE GRAŠČINE V STARI LOKI

Spričo gospodarske krize bi bilo iluzorno, da bi se društvo oprijelo projekta novogradnje, zato je leta 1933 to namero opustilo in sklenilo kupiti objekt, ki bi ga preuredilo v dom slepih. V ožji izbor sta prišla škofijski dvorec Goričane in Strahlova graščina v Stari Loki, ki jo je naposled tudi kupilo. Cena obeh je bila podobna, a je bila Strahlova graščina v boljšem stanju, imela je ustreznejšo notranjo razporeditev prostorov ter zunanjo lego parka in vrtov, poleg tega pa je bila v neposredni bližini šol, zdravnikov, cerkve in uradov, česar v Goričanah ne bi bilo.³⁷ Za Strahlov grad so lastniku Francu Dolencu plačali 950.000 din, pri čemer so se izdatno zadolžili. Posojilo v višini 500.000 din so prejeli od Pokojninskega zavoda za nameščence v Ljubljani decembra 1933 in se obvezali plačevati 9 % letnih obresti.³⁸ Niso namreč mogli računati na denar, naložen na banki, ker denarni zavodi zaradi gospodarske in finančne krize niso izplačevali hranilnih vlog; tako so lahko uporabili le t. i. ameriški fond v vrednosti več kot 400.000 din.³⁹

Banski svet je kljub slabim gospodarskim razmeram in socialnim pritiskom⁴⁰ društvu Dom slepih v proračunskem letu 1933/34 v okviru prosvetnega oddelka namenil 100.000 din podpore za ureditev novega doma. Društvo je pričakovalo, da bo to vsakoletna praksa, a je že v naslednjem proračunskem letu 1934/35 izpadlo iz proračuna.

Po predstavitvi osnutka proračuna za leto 1934/35 sta Tomaž Klinar in Minka Skaberne 3. februarja 1934 vsem banskim svetnikom poslala prošnjo, naj društvu ponovno nakažejo vsaj 100.000 din za najnujnejše stroške, predvsem za plačilo kupnine gradu, za katerega so bili dolžni še 500.000 din. Poleg tega so predvidevali, da bodo za najnujnejša adaptacijska dela porabili še vsaj 325.000 din, za zgradbo še enega potrebnega paviljona pa še dodatnih 400.000 din.⁴¹

Prošnja je padla na plodna tla. Banski svetnik Ivan Tavčar je na redni seji banskega sveta 8. februarja 1934 poudaril, da pogreša sredstva za društvo Dom slepih. Omenil je problematiko dolgov zaradi nakupa Strahlove graščine in obnove ter predlagal, da se društvu tudi za to leto nameeni 100.000 din. Ban Drago Marušič je predlog



Strahlov grad v Stari Loki okoli leta 1933, kjer je bil ustanovljen Dom slepih (NŠAL 107, foto p).

podprl in dejal, da so bila sredstva za društvo že vnesena pri zavodu za slepe otroke v Kočevju, a se je izkazalo, da ni tako. Potrdili so 100.000 din podpore, in sicer 50.000 za delovanje društva, 50.000 pa za adaptacijo doma.⁴²

Predsednik Tomaž Klinar se je za pomoč obrnil tudi na ministra socialne politike in narodnega zdravja v Beogradu Ivana Puclja, a mu je ta 28. februarja 1934 odgovoril, da je zaradi varčevanja to zaenkrat nemogoče.⁴³ Iz pereče finančne stiske in dolgov so se leta 1934 reševali tudi z nabiranjem sredstev po ljubljanskih ulicah, kjer so jim pomagali učitelji in dijaki ljubljanskih šol.⁴⁴

Strahlovo graščino so v letih 1934/35 temeljito preuredili in adaptirali, hišni inventar je v glavnem podarila Banovinska hranilnica, nadzor nad obnovo ter skrb za inventar pa je prevzel odbornik Fran Cvek, nadzornik državnih železnic v pokoju.

DOM SLEPIH V STARI LOKI

Do septembra 1935 so grad uredili do te mere, da je bil primeren za sprejem prvih gojencev in je kot Dom slepih v Stari Loki pričel delovati. Dom je bil ob odprtju namenjen samo za odrasle slepe,

³⁷ NŠAL 5, Škofijstvo Ljubljana, šk. 263, pismo Tomaža Klinarja, 27. 9. 1933.

³⁸ NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, razni spisi, š. 24, Dom slepih; dopis banskemu svetu 3. 2. 1934 in posojilo 1933.

³⁹ Skaberne, Dom slepih v Stari Loki, str. 56.

⁴⁰ Stiplovšek, *Banski svet*, str. 171.

⁴¹ NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, razni spisi, š. 24, apel članom banovinskega sveta; 1934.

⁴² SI AS 77, Banski svet Dravske banovine, šk. 6; 5. zasedanje, 4. seja, stenografski zapisnik, 8. 2. 1934, str. 15, 16.

⁴³ NŠAL 210, Dom slepih; prošnje za podpore.

⁴⁴ NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, razni spisi, š. 24, Dom slepih; dopis banu 17. 9. 1940.

ob gradu pa so nameravali kasneje zgraditi še prizidek, kamor bi iz Kočevja preselili Banovinsko osnovno šolo za slepce in obrtno nadaljevalno šolo, a jih je prehitela vojna.

Septembra 1935 je tako nov dom našlo 15 slepih,⁴⁵ vodstvo in oskrbo zavoda so prevzele Marijine sestre čudodelne svetinje; najprej so bile tri, nato se jim je pridružila še ena. Leta 1937 so sestre za en teden odšle na pripravništvo v Odilien-Blindenanstalt v Gradec. Delo so opravljale tako rekoč brezplačno oziroma za 400 din mesečnega plačila, kar je bilo zelo skromno, če vemo, da je bila povprečna plača leta 1935 1700 din. Duhovno vodstvo v zavodu je brezplačno prevzel starološki dekan Matija Mrak. Leta 1936 je bila v domu urejena nova kapela, saj je bila stara premajhna, zaradi česar so jo preuredili.⁴⁶ Oskrbnik zavoda je postal Fran Cvek, ki je delo nadvse vestno opravljal in obiskoval tudi tuje zavode, da bi se čim bolj seznanil z izboljšavami.⁴⁷

Leta 1936 je društvo s prodajo nekaterih nepremičnin v Ljubljani poplačalo dolg od kupnine gradu. Društvo za oskrbo doma od države še vedno ni dobivalo nobenih sredstev, prav tako pa je usahnila pomoč prosvetnega oddelka banske uprave. V proračunu za leto 1935/36 v prosvetnem oddelku namreč ni bilo mogoče zaslediti namenskih sredstev za slepe v Domu slepih v Stari Loki.⁴⁸ To se ni spremenilo niti potem, ko je 10. septembra 1935 novi ban postal Marko Natlačen in je vse vzvode v Banskem svetu Dravske banovine prevzela nekdanja SLS.⁴⁹ Tudi v proračunu za leto 1936/37 ni posebne postavke za Dom slepih.⁵⁰

Je pa oddelek za narodno zdravje in socialno politiko banske uprave prispeval določen delež za oskrbo slepih, in sicer polovico razlike med določeno oskrbovalnino za posamezne revne slepe in zneskom, ki so ga morale poravnati občine ali svojci, ter posamezne občasne zneske.⁵¹

Leta 1936 je bilo v domu 23 odraslih oskrbovancev, čez dve leti že 33 moških in žensk v starosti od 23 do 86 let, leta 1939 pa se je njihovo število dvignilo na 38. V domu so imeli moški delavnico za izdelovanje ščetk in košar, ženske pa so se v glavnem ukvarjale z ročnimi deli ter s pomočjo

v kuhinji in na vrtu, nekaj slepih je bilo za delo nezmožnih. V domu so imeli radio, klavir, harmonij, citre in mešani pevski zbor, ki je vsako leto organiziral javno akademijo. 21. maja 1939 so akademijo priredili v nabito polnem starološkem Prosvetnem domu, kjer so izvedli dela domačih avtorjev, med drugim Sattnerja, Adamiča in Tomca, recital in šaloigro.

V Domu slepih je bila tudi brajeva knjižnica. Leta 1938 je Minka Skaberne ponovno priredila tečaj za prepisovanje knjig v brajico, ki se ga je udeležilo 52 tečajnic. Društvo je prek donatorjev oskrbelo papir in druge potrebščine, dekleta in žene pa so v brajico ročno prepisale več knjig slovenskih in tujih avtorjev ter tako obogatile knjižnico. Nameravali so kupiti brajev tiskarski stroj, a jim je načrte prekrizala vojna.⁵²

Na občnem zboru 3. decembra 1936 so potrdili staro vodstvo: predsednika Klinarja, podpredsednika Rusa, tajnico Minko Skaberne in blagajnika Martina Poherja.⁵³ Društvo je leta 1930 imelo 53 rednih in 47 podpornih članov, leta 1936 184 rednih, leta 1939 pa že 280 rednih, 220 podpornih in osem ustanovnih članov.⁵⁴

Dom je oskrbovancem mesečno zaračunal 300 din oskrbnine, kar je bilo zelo malo in niti približno ni pokrilo vseh stroškov, ostalo je dodalo društvo. V dom bi sicer lahko sprejeli še več oskrbovancev, leta 1936 jih je 50 čakalo za vstop,⁵⁵ imeli so zadosti prostora, vendar predvsem podeželske občine niso bile pripravljene plačevati stroškov oskrbe za svoje slepe občane.⁵⁶

NEUREJENO SISTEMSKO FINANCIRANJE DOMA

Denar za socialno politiko je bil v »stari Jugoslaviji« na vseh ravneh oblasti odmerjen zelo skopo. Država je že za najnujnejše socialne ukrepe pri delavskem in invalidskem varstvu namenila zelo malo denarja, socialno skrbstvo, ki je bilo zakonsko le skromno opredeljeno, pa je bilo prepuščeno občinam, delno banovinam, ustanovam delavskega varstva in dobrodelnim organizacijam, ki so na tem področju odigrale pomembno vlogo. Invalidski zakon, ki bi lahko urejal položaj odraslih slepih, je urejal le vprašanje vojaških in-

⁴⁵ *Slovenec*, 14. 7. 1939, str. 5.

⁴⁶ NŠAL 210, Dom slepih; dopisi drugih zavodov za slepe; 1930–37; kapela; dopisovanje z vodstvom bolniških sester.

⁴⁷ *Več kot tisoč let*, str. 256.

⁴⁸ SI AS 77, šk. 8, 6. zasedanje, 5. seja, 8. 2. 1935.

⁴⁹ Stiplovšek, *Banski svet*, str. 269–275.

⁵⁰ Proračun izdatkov in dohodkov Dravske banovine za leto 1936/37, v: *Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine*, letnik VII, 29. kos, 8. 4. 1936.

⁵¹ Skabernè, Dom slepih v Stari Loki, str. 57; *Slovenec*, 5. 12. 1936, str. 7; *Slovenec*, 14. 7. 1939, str. 5.

⁵² *Slovenec*, 14. 7. 1939, str. 5; *Slovenec*, 20. 4. 1940, str. 5.

⁵³ NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, razni spisi, š. 24, NŠAL 210, Dom slepih; dopis Uprave policije v Ljubljani; 1937.

⁵⁴ *Socialno zdravstvo avtonomnega mesta Ljubljane v letu 1930*, Mestno načelstvo ljubljansko, Ljubljana 1931, str. 58; *Slovenec*, 5. 12. 1936, str. 7; *Slovenec*, 14. 7. 1939, str. 5.

⁵⁵ *Slovenec*, 5. 12. 1936, str. 7.

⁵⁶ *Slovenec*, 14. 7. 1939, str. 5; *Nova zapoved*, Glasilo karitativnih zvez v Ljubljani in v Mariboru, letnik IV, št. 5, 1940, str. 39.

validov in podpiral njihov dom v Zemunu.⁵⁷ Odrasli slepi so tako ostajali na obrobju, saj so bili majhna skupina, ki je noben resor ni vzel za povsem svojo, ne prosveta ne sociala ne zdravstvo. Dokler so bili v zavodu v Kočevju, so njihov položaj urejali v okviru prosvetnega oddelka skupaj z mladimi slepimi, ki so tam obiskovali šolo. Ko je bil dograjen Dom v Stari Loki, pa so njihov status v finančnem smislu urejali skupaj z ostarelimi in onemoglimi.

Država je leta 1922 sprejela nekaj zakonov s področja socialnega skrbstva, tudi zakon o zaščiti ubogih, starih in onemoglih, ki pa je bil bolj ko ne deklarativne narave in ni nikoli prav zaživel.⁵⁸ Skrbstvo nad temi kategorijami je država naložila občinam, ki pa so ga izvajale, kolikor jim je dopuščal proračun. Občine so socialno skrbstvo financirale iz svojih proračunov ter ubožnih skladov, ki pa jih je bilo malo.⁵⁹ Za to področje so namenjale od 6 do 8 % svojih proračunov, velike razlike so se kazale med podeželjem in mestom. Če je na posameznega prebivalca na leto v mestu to pomenilo od 70 do 100 din, je na podeželju to zneslo le 8 din na prebivalca.⁶⁰

Sredstva za socialno skrbstvo, ki so jih prispevale banovine in občine, niso zadoščala niti za osnovno delovanje socialnega skrbstva, zato je bilo reševanje tega vprašanja tesno povezano z dobrodelnimi društvi. Za slepe v Sloveniji je poleg društva Dom slepih skrbelo predvsem Podporno društvo slepih iz Ljubljane.

Obstoj društva Dom slepih in zavoda v Stari Loki je bil torej povečini odvisen od lastnega poslovanja društva ter predvsem prostovoljnih darov. Ustanovitev ter nato delovanje Doma slepih v Stari Loki so povečini omogočili prav darovi posameznikov. V veliko gmotno pomoč pri oskrbi doma je bilo posestvo na Okroglem, ki ga je društvu zapustil prelat, prešernoslovec Tomo Zupan (1839–1937). Na posestvu sta bila zaposlena dva hlapca in dve dekli, v hlevih pa je bilo šest glav govedi, en konj in dvaindvajset prašičev, kar je močno izboljšalo gospodarstvo društva.⁶¹ Iz zapuščine Slavoj Novaka je društvo leta 1935 dobilo 100.000 din,⁶² neimenovana dobrotnika pa sta mu leta 1938 podarila 80.000 in 10.000 din – le njima je šla zahvala, da je poslovno leto 1938 dočakalo

s čistim dobičkom v vrednosti 12.402 din, sicer bi bilo krepko v rdečih številkah.⁶³

Na zadnjem občnem zboru pred vojno aprila 1940 je društvo poročalo o velikih finančnih težavah, občutnem zmanjšanju prostovoljnih darov in znižanju števila članov društva iz 223 na 187 rednih članov. Ob povečanju draginje so morali za poplačilo vseh obveznosti za oskrbo doma poseči celo v rezervni sklad.⁶⁴ Zato je vodstvo društva bana Natlačena prosilo, da bi lahko po letih 1927 in 1934 5. in 6. oktobra 1940 ponovno pobirali prispevke po ljubljanskih ulicah, pri čemer so za pomoč prosili ljubljanske šole. Prošnja je bila odobrena. Pri zbiranju sredstev, ki je trajalo dva dni, je sodelovalo kar šestindvajset različnih organizacij.⁶⁵

VOJNA IN KONEC DELOVANJA DRUŠTVA

Dom slepih v Stari Loki je po le šestih letih delovanja, ko se je ves čas boril za obstoj, z izbruhom vojne doletela še neprimerno večja nesreča in negotovost. Vodstvo društva, ki je bilo v Ljubljani, je bilo povsem odrezano od doma, ki je bil na nemškem okupacijskem ozemlju in ga je nemški okupator prevzel v upravo.

Društvo v Ljubljani je Visokega komisarja za Ljubljansko pokrajino prosilo, da bi smelo še naprej delovati v korist slepih, ter naj posreduje v korist slepih in društva. Ker je društvo dobilo informacije, da naj bi slepe iz Stare Loke preselili v Gradec, je visokega komisarja prosilo, naj poskuša doseči, da bi smeli slepi in celoten dragocen inventar zavoda preiti v Ljubljansko pokrajino.⁶⁶ Visoki komisar je sicer dovolil nadaljnje delovanje društva v Ljubljani, zavod v Stari Loki pa je bil prepuščen nemškemu okupatorju. Ta je 30. septembra 1941 posestvo na Okroglem, ki je bilo zelo pomemben gmotni temelj za vzdrževanje zavoda, prepisal na koroški »Volksbund«.⁶⁷ Nato so Nemci Dom v Stari Loki uporabili za nastanitev policije, slepe pa preselili v mežnarijo in župnišče, ki je bilo prazno, saj so duhovnike že maja in junija 1941 izgnali.⁶⁸

⁶³ Slovenec, 14. 7. 1939, str. 5.

⁶⁴ Slovenec, 20. 4. 1940, str. 5.

⁶⁵ Nova zapoved, Glasilo karitativnih zvez v Ljubljani in v Mariboru, letnik IV, št. II. 1940, str. 88; NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, razni spisi, š. 24, Dom slepih; dopis banu 17. 9. 1940.

⁶⁶ NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, razni spisi, š. 24, Dom slepih; dopis visokemu komisarju za Ljubljansko pokrajino.

⁶⁷ NŠAL 210, Dom slepih; Pritožba društva na civilnega komisarja na zasedenih območjih Koroške in Kranjske ter na sodišče Kranj zaradi odvzetega premoženja; 21. II. 1941 – kopiji.

⁶⁸ Več kot tisoč let, str. 278.

⁵⁷ Kresal, Zgodovina, str. 227–242; Uredba o vojnih invalidih in ostalih vojnih žrtvah, v: Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, letnik IX, 103. kos, 24. 12. 1938.

⁵⁸ Milošević, Socialno delo, str. 56–59.

⁵⁹ Kresal, Socialna politika, str. 486–487.

⁶⁰ Kresal, Zgodovina, str. 55–56.

⁶¹ NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, razni spisi, š. 24, Dom slepih; kopija oporoke Toma Zupana; 1936.

⁶² NŠAL 210, Dom slepih; zapuščine.

Društvo v Ljubljani je imelo 22. oktobra 1941 redni občni zbor brez volitev,⁶⁹ prav tako naslednje leto 27. novembra 1942,⁷⁰ kasneje pa občnih zborov ni več mogoče zaslediti. Celotno vojno obdobje je v časopisju mogoče zaslediti, da so dobrotniki namesto cvetja na grob ali ob drugih priložnostih darovali sredstva za društvo Dom slepih,⁷¹ nazadnje celo 3. maja 1945.⁷²

Po koncu vojne društvo ni več delovalo. Njegov predsednik, kanonik Tomaž Klinar, je maja 1945 zapustil domovino in do leta 1961 živel v begunstvu na Koroškem, ministrstvo za socialno oskrbo pa je Dom slepih v Stari Loki v celoti prevzelo v upravo.⁷³ Tako se je končalo 22-letno poslanstvo društva Dom slepih.

SKLEP

Društvo je v svojem prizadevanju od leta 1923 uspelo uresničiti svoj glavni cilj, ustanoviti samostojen zavod za oskrbo odraslih slepih. To mu je kljub pereči gospodarski krizi v tridesetih letih uspelo leta 1935 z odprtjem Doma slepih v Stari Loki. Dom je kupilo, preuredilo in vzdrževalo povečini iz sredstev številnih dobrotnikov in članov društva. Oblast je delo društva sicer moralno podpirala, finančno pa bolj ko ne le s simboličnimi zneski, razen v dveh proračunskih letih 1933/34 in 1934/35, ko je v okviru prosvetnega odseka Dravske banovine društvu namenila dvakrat po 100.000 din. Centralna vlada v Beogradu je do te problematike ostala povsem ravnodušna. Dom bi lahko sprejel še več gojencev, a jih zaradi slabih gmotnih razmer in borne podpore banovine ter občin ni mogel. Ves čas delovanja je deloval na robu finančnih zmožnosti, druga svetovna vojna pa je položaj še bistveno spremenila in zaostрила. Urejanje problematike ubogih, ostarelih in tako ali drugače hendikepiranih odraslih, kamor so spadali tudi slepi, je bilo v »stari Jugoslaviji« bolj ko ne prepuščeno zasebni dobrodelnosti in njihovemu angažmaju. Zasluge za vzpostavitev in delovanje Doma slepih v Stari Loki imajo tako predvsem zasebni donatorji, kot na primer Helena Bavdek, Josipina Križman in Tomo Zupan, izseljenci iz ZDA ter neutrudno vodstvo društva Minka Skaberne, Mavricij Rus, Tomaž Klinar in drugi. Ti so kljub neugodnim razmeram uresničili glavni cilj društva, odprtje Doma slepih v Stari Loki, ki je bil prvi trajni zavod za oskrbo odraslih slepih v Sloveniji.

69 *Slovenec*, 15. 10. 1941, str. 4.

70 *Jutro*, 20. 11. 1942, str. 4.

71 *Slovenec*, 25. 10. 1942, str. 3; *Slovenec*, 31. 1. 1943, str. 4; *Jutro*, 2. 6. 1944, str. 3 ...

72 *Slovenec*, 3. 5. 1945, str. 2.

73 Prim. *Ljudska pravica*, 30. 6. 1945, št. 4.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana

NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, razni spisi.

NŠAL 5, Škofijski arhiv Ljubljana 5, Škofijstvo Ljubljana.

NŠAL 29, Prepis matičnih knjig.

NŠAL 107, Fotografška zbirka.

NŠAL 210, Dom slepih.

SI AS – Arhiv Republike Slovenije

AS 68, Kraljevska banska uprava Dravske banovine, Upravni oddelek, Serija društvenih pravil po kartoteki.

AS 77, Banski svet Dravske banovine.

ČASOPISI

Domovina, 1920.

Ilustrirani Slovenec, 1928.

Jugoslovan, 1919.

Jutro, 1920, 1942, 1944.

Kmeti list, 1927.

Ljudska pravica, 1945.

Nova zapoved, Glasilo karitativnih zvez v Ljubljani in v Mariboru, 1939, 1940.

Prosveta. Glasilo slovenske narodne podporne jednote, 1926.

Slovenec, 1918–1922, 1929, 1936–1945.

Slovenski narod, 1923.

Večerni list, 1920.

TISKANI VIRI

Koledar šolske družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani za prestopno leto 1928. Ljubljana, 1927.

Okrožnica. Nadškofijski ordinariat Ljubljana, 1962.

Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželni vlad za Slovenijo 1918–1921, 2. del (ur. Peter Ribnikar). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1999.

Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, 1936, 1938.

Uradni list Deželne vlade za Slovenijo, 1919.

LITERATURA

Kobal, Josip: Zavodi za slepce. *Popotnik. Pedagoški in znanstveni list* 42, 1921, št. 12, str. 197–203.

Kresal, France: Socialna politika: zavarovanja, mezdni in plačni sistemi, zaslužek. *Slovenska novejša zgodovina 1* (ur. Jasna Fišer). Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, Mladinska knjiga, 2005, str. 484–488.

Kresal, France: *Zgodovina socialne in gospodarske politike v Sloveniji od liberalizma do druge svetovne vojne*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1998.

Milošević, Vida: *Socialno delo*. Ljubljana, samozaložba, 1989.

Pozabljeni polovica. Portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem (ur. Alenka Šelih et al.). Ljubljana: Založba Tuma in Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2007, str. 184–188.

Serše, Aleksandra: Odnos družbe do slepih in slabovidnih na Kranjskem v 19. stoletju. *Arhivi* 36, 2013, št. 1, str. 171–181.

Serše, Aleksandra: Skrb za slepe v slovenski zgodovini ter vloga Minke Skabernè pri organizaciji izobraževanja slepih in slabovidnih. *Minka Skabernè (1882–1965). Pobudnica in ustanoviteljica prve slovenske knjižnice za slepe* (ur. Petra Testen in Saša Poljak Istenič). Ljubljana: Inštitut za kulturno zgodovino ZRC SAZU, 2018, str. 31–43.

Skabernè, Minka: Dom slepih v Stari Loki. *Koledar Družbe sv. Mohorja 1937*. Celje: Družba sv. Mohorja, 1936, str. 55–57.

Skabernè, Minka: Prvi slovenski zavod za slepe. *Minka Skabernè (1882–1965). Pobudnica in ustanoviteljica prve slovenske knjižnice za slepe* (ur. Petra Testen in Saša Poljak Istenič), Ljubljana: Inštitut za kulturno zgodovino ZRC SAZU, 2018, str. 133–139.

Skabernè, Minka: Skrbstvo za slovenske slepe v bivši Avstriji, vse do leta 1918. *Minka Skabernè (1882–1965). Pobudnica in ustanoviteljica prve slovenske knjižnice za slepe* (ur. Petra Testen in Saša Poljak Istenič). Ljubljana: Inštitut za kulturno zgodovino ZRC SAZU, 2018, str. 128–132.

Socialno zdravstvo avtonomnega mesta Ljubljane v letu 1930. Ljubljana: Mestno načelstvo ljubljansko, 1931.

Stiplovšek, Miroslav: *Banski svet Dravske banovine 1930–1935*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2006.

Stiplovšek, Miroslav: *Slovenski parlamentarizem 1927–1929*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2000.

Šorn, Mojca: Zavod za slepe otroke in mladino v Kočevju. *Kronika* 57, 2009 (izredna številka: V zlatih črkah v zgodovini. Razprave v spomin Olgi Janša-Zorn), str. 265–274.

Več kot tisoč let. Kronika župnije sv. Jurija Stara Loka (ur. Alojzij Pavel Florjančič). Ljubljana: Salve, 2005.

SPLETNI VIRI

Slovenska biografija:

Uredništvo: Janez Kalan (<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi263548/>)

Uredništvo: Anton Mrkun (<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi378147/>)

Uredništvo: Mavricij Rus (<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi528641/>)

SUMMARY

Home for the Blind Association (1923–1945)

Until the end of the First World War, there was no institution for the blind in Slovenian territory, which caused a problem regarding the provision of care for both soldiers who had lost their eyesight in the service and the rest of the blind population. On December 13th, 1918, the Social Care Commission of the Slovenian National Government thus established the “Curative Care Institute for the Blind”, which initially cared for blind soldiers and subsequently also for all other segments of the blind population. The first temporary institute was housed in the former Belgian Barracks in Ljubljana. In the spring of 1919, it was relocated to the shelter of the Carniolan Savings Bank in Vodmat in Ljubljana, where they accommodated blind persons of all ages, organized a two-class primary school, a further crafts training programme, basketry and brush-making workshops, women’s handicrafts, as well as a Braille library. Due to poor financial inflow, the institute constantly lingered on the edge of existence until 1922, when it was moved to Kočevje. Until the school year of 1928/29, it accommodated both children and adults; however, in the following year the adult care recipients were discharged and left without the only care facility of this kind in Slovenia. With no solid legal basis for its existence, the “Curative Care Institute for the Blind” was dissolved, and a new association was founded under the name of “Curative Institute for the Blind”, renamed “Home for the Blind” in 1929. The main purpose of the association was to raise funds for the construction and establishment of the Home for the Blind and to ensure its maintenance. The plan was to set up a home for adult and elderly blind persons, as well as children unable to participate in the school activities at the institute in Kočevje. All this time, the association was steadily raising funds, relying solely on the charity of individuals and enterprises. Immense generosity was extended by the emigrants to the USA, who set up a special fund, contributing the lion’s share of the financial resources needed. Their first aim was to build a new facility, but it was thwarted by the economic crisis; therefore, they decided to purchase the Strahl Manor in Stara Loka, where the Home for the Blind opened in 1935 as the first independent institute for blind adults in Slovenia. In 1939, it accommodated thirty-eight blind persons, and the number would be even higher, had the local authorities paid for the care allowance; instead, they remained largely indifferent to this issue, and the same callous attitude was shown by the state and provincial authorities. The establishment and overall maintenance of the Home for the Blind was largely owed to private charity, a significant number of donors, as well as eager individuals, such as Minka Skabernè, Mavricij Rus, Tomaž Klinar, etc., who worked tirelessly for the benefit of the blind as well as successfully fulfilled the long-lasting aspirations and the need of persons suffering from severe visual impairment in Slovenia.